

AWG Raath
Emeritusprofessor,
Departement Publiekreg
en Navorsingsgenoot,
Departement
Geskiedenis,
Universiteit van die
Vrystaat.
raatha@ufs.ac.za

DOI: <https://dx.doi.org/10.18820/24150509/JCH42.v1.7>

ISSN 0258-2422 (Print)
ISSN 2415-0509 (Online)

Journal for
Contemporary History
2017 42(1):115-133
© UV/UFS

KONTEMPORÊRE TRANSPERSONLIKE POLITOLOGIE EN STAATSFILOSOFIE: KRITIESE KOMMENTAAR BY POLITOKRATIESE KOMMUNITARISME

Abstract

Although politocratic communitarian political and legal philosophies have been established participants in academic discourse, it only spilled over to South African shores fairly recently. Similar to other established legal and political peer theories, politocratic communitarianism is particularly critical of the liberal emphasis on the individual's private moral life, the idea of autonomous individual freedom supported by pre-social rights, and the concept of limited state involvement in private life. This essay investigates the theoretical points of departure, aspects of politocratic communitarianism, and some implications for political and legal life. These implications include the emphasis on community interests to the detriment of individual interests, the transfer of personal responsibility and liability to the community, and the fact that the material distinction between communal relationships of a natural and organisational nature disappears from view. To the extent that politocratic communitarianism appeals to undifferentiated ancient political and legal practices, it reflects a lack of individuation and differentiation regarding the application of law, it has a very limited view of the legally qualified nature of political community, it manifests an inability to distinguish between, and integrate the diverse legal interests in the community, and it lacks recognition of civil rights and liberties as limitations to state competence.

Keywords: Communitarianism; community; politocracy; state philosophy; transpersonal.

Slutelwoorde: Kommunitarisme; gemeenskap; politokrasie, staatsfilosofie; transpersoonlik.

1. INLEIDING

Die grondslag van Westerse, liberale politieke en regs-teorieë word toenemend deur transpersoonlike staats- en

regsfilosofieë bevraagteken.¹ Huidige transpersoonlike kommunitêre teorieë is veral afwysend teenoor die liberale klem op individuele vryheid, die beskerming van individue se privaat morele lewe, die gedagte van outonome individuele vryheid wat deur pre-sosiale regte gerugsteun word, en die opvatting van minimale staatsinmenging in die sfeer van privaatregte.²

Transpersoonlike regs- en staatskommunitarismes in die Suid-Afrikaanse literatuur neem onder meer die vorm aan van politokratiese kommunitarisme — 'n sogenaamde “alternatiefmoderne” vertolking van die antieke Grieks-Aristoteliese opvattinge oor die deugdelike lewe in die *polis* (stadstaat).³ Voorts volg politokratiese kommunitarisme die tipiese kommunitêre anti-liberale benadering tot hedendaagse regs- en politieke vraagstukke.⁴

Hierdie bydrae bespreek kortliks die vertrekpunte van politokratiese kommunitarisme, die kenmerke van dié transpersoonlike teorie, sowel as enkele regs- en politieke implikasies daarvan. Die volgende aspekte ontvang ook aandag: die geneigdheid om na antieke vorme van menslike bestaan terug te gryp;⁵ die beginsel van menslike deelname aan die universele syn;⁶ die hoër ontologiese status van sosiale bestaansvorme soos die gesin, familie, stamverband en die *polis*-gemeenskap,⁷ en die gesaghebbende politieke gemeenskap wat uit die syntonologie van 'n hiërgargiese werklikheidsbeeld en -struktuur van die samelewing voortvloei.⁸

2. STAATSFILOSOFIESE TRANSPERSONALISME EN DIE ONTLUIKING VAN DIE POLITOKRATIESE REGS- EN STAATSTEORIE

Die ontluiking van transpersoonlike regs- en staatsteorieë aan die begin van die 19de eeu hou direk verband met die regsfilosofiese weerstand teen die

1 AE Buchanan, “Assessing the communitarian critique of liberalism”, *Ethics* 99, 1989-1999, p. 852.

2 A van Blerk, *Jurisprudence: An introduction* (Durban: LexisNexis, 2007), p. 193.

3 D Goosen, *Die nihilisme* (Johannesburg: Praag, 2007); D Goosen, “Demonisering en demokrasie”, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 47(2), 2007, pp. 142-154; D Goosen, “Monsters in mense: Oor die geestelike en haar moderne afwesigheid”, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 53(4), 2013, p. 522; D Goosen, *Oor gemeenskap en plek. Anderkant die onbehae* (Pretoria: FAK, 2015); K Malan, “'n Kritiese evaluering van menseregte as eietydse globale politiek-juridiese verskynsel”, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 43(1), 2003, pp. 94-111; K Malan, *Politokrasie. 'n Peiling van die dwanglogika van die territoriale staat en gedagtes vir 'n antwoord daarop* (Pretoria: Pretoria University Law Press, 2011).

4 Goosen, *Die nihilisme*, pp. 29, 137, 144, 145, 171, 273, 329.

5 Malan, *Politokrasie*, pp. 74, 179, 200-204.

6 Goosen, *Die nihilisme*, pp. 204; D Goosen, “Die teoretiese lewe. Perspektiewe vanuit die tradisie”, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 51(4), 2011, p. 494.

7 *Ibid.*, p. 137; Goosen, “Monsters”, p. 522; Malan, *Politokrasie*, p. 74.

8 Goosen, “Die teoretiese lewe”, p. 494.

individualisties-nominalistiese opvatting van menslike vryheid en individuele outonomie in die Verligtingsdenke.⁹ Meer bepaald kan die ontluiking van die kommunitêre regs- en staatsteorie die afgelope dekades in Suid-Afrika direk verbind word met die teenstrydigheid tussen universalisme en individualisme in die staats- en regsteorie van Jean-Jaques Rousseau (1712–1778) en Immanuel Kant (1724–1804) aan die een kant, en JG Fichte (1797–1879), FWJ Schelling (1775–1854) en GWF Hegel (1770–1831) aan die ander kant.

Die hoogtepunt van die politieke denke van die 18de eeu was Rousseau se sosiale kontraktheorie, waardeur hy ondersoek instel na 'n vorm van vrye assosiasie waarin die individu, met behoud van individuele outonomie, soewerein vry kan wees. Rousseau se *Du contrat social ou principes du droit politique* (1762) beskryf 'n vorm van assosiasie waardeur die kollektiewe staatswil met behoud van die individu se soewereine vryheid in 'n sosiale kontrak vergestalt word.¹⁰ Hy los die spanning tussen die individu en die staatsvolk se belange op deur voorkeur aan die staatswil toe te ken. Gesamentlik regeer almal dus oor almal, met behoud van elkeen se abstrakte gelykheid, en onderwerp elke individu hom/haar volkome aan die algemene wil, terwyl elkeen ook 'n onskeibare element van die staatsgeheel word.¹¹ Die insluiting van die individu by die staatsliggaam absorbeer die individu se vryheid volkome. In Boek II, hoofstuk VII van die *Contrat social* offer Rousseau as't ware die individu op die altaar van staatsbelang: "Whoever ventures on the enterprise of setting up a people must be ready, shall we say, to change human nature, to transform each individual, who by himself is entirely complete and solitary, into a part of a much greater whole, from which that same individual will then receive, in a sense, his life and his being. The founder of nations must weaken the structure of man in order to fortify it, to replace the physical and independent existence we have all received from nature with a moral and communal existence."¹²

Rousseau se opvatting van die gemeenskapswil (*volonté générale*) loop uit op 'n absolutistiese staatsteorie van direkte populêre demokrasie wat nie ruimte laat vir die vryheid van die individuele persoonlikheid nie.¹³ Sy liberale

9 Kyk H Dooyeweerd, *Encyclopedia of the science of law* 1 (Grand Rapids: Paideia Press, 2012), p. 70; H Dooyeweerd, *Christian philosophy and the meaning of history* (Ancaster, Ontario: Paideia Press, 2013), p. 87; H Dooyeweerd, *Political philosophy. Selected essays* (Grand Rapids, MI: Paideia Press, 2013), p. 18; H Dooyeweerd, *Essays in legal, social & political philosophy* (Grand Rapids, MI: Paideia Press, 2013), 22; H Dooyeweerd, *The crisis in humanist political theory* (Grand Rapids, MI: Paideia Press, 2010), pp. 47, 58.

10 J-J Rousseau, *The social contract* (Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1982), p. 60: "How to find a form of association which will defend the person and goods of each member with the collective force of all, and under which each individual, while uniting himself with the others, obeys no one but himself, and remains as free as before."

11 *Ibid.*

12 *Ibid.*, p. 84.

13 HJ van Eikema Hommes, *Major trends in the history of legal philosophy* (Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1979), pp. 162-163.

teorie van die regstaat toon nie die tipiese interne struktuur van die regsfunksie as rigtingwyser vir die politieke gemeenskap nie,¹⁴ wat verklaar waarom dit nie die ontluikende totalitêre magstaat kon omverwerp nie.¹⁵ Ingevolge die sosiale kontrak dra alle individue hulle vryheid oor aan die staat, synde die korpus van die burgers: “It is obvious that this view was permeated with remnants of nominalism: positive ordinances that hold within the societal bonds were understood in terms of the arbitrary will of individuals united in a social contract. The constitution was then the ‘*volonté générale*’ (general will). No individual can complain of injustice for in the social contract (Rousseau: *contrat social*) that person agreed to all laws the state might impose.”¹⁶

Rousseau se regstaatteorie bring belangrike lesse vir die staats- en regsfilosofie na vore: Die verwesenliking van die konkrete, subjektiewe oogmerke van ’n politieke gemeenskap veronderstel die interne struktuur van die staat as sodanig. ’n Staat (synde ’n politieke gemeenskap) kan geen staats oogmerke nastreef indien dit nie as sodanig bestaan nie; dit kan ook nie werklik bestaan sonder ’n interne, strukturele grondslag wat die wesenlike karakter daarvan bepaal nie.

Die Duitse filosoof, Immanuel Kant (1724–1804), vertolk weer die mens se outonome vryheid individualisties en rasionalisties: Die menslike persoonlikheid (die *auto*), reken hy, berus op die algemene reël van die morele wet (die *nomos*). Elke mens is dus ’n outonome, vrye persoon wie se wil die algemene reël (die kategorieese imperatief) bepaal. Dié outonome persoon is vreemd aan die opvatting van ’n gemeenskap as ’n geestelik-morele terrein waar individuele persone saamgebind word in ’n hoër eenheid, dog sonder om hulle individuele persoonlikhede prys te gee.¹⁷

Vir politokrate is die Kantiaanse individualisme problematies omdat dit na bewering ’n “etiese purisme” behels.¹⁸ Ingevolge die Kantiaanse “moralisme” gaan die nakoming van die suiwer plig (die plig ter wille van die plig self) verlore sodra die menslike handeling deur oogmerke en berekening aangevuur word.¹⁹ Voorts verwerp politokrate die Kantiaanse klem op menslike outonomie: Kant

14 T Lindbom, *The myth of democracy* (Grand Rapids, MI: William B Eerdmans Publishing Company, 1996), p. 84: “Power no longer has a higher source; it is now only physical. The qualitative has been replaced by the quantitative. Mankind is divided into two groups, the dominating and the dominated. But all of this will now be changed. Political power is placed in the hands of the people; all men are citizens, and they vote. Power is numerical, statistical; the many are stronger than the few.”

15 JPA Mekkes, *Proeve eener critische beschouwing van de ontwikkeling der humanistische rechtsstaatsleer* (Utrecht-Rotterdam: Libertas-Drukkerijen, 1940), p. 266 e.v.

16 H Dooyeweerd, *The struggle for a Christian politics* (Grand Rapids, MI: Paideia Press, 2012), p. 137.

17 Dooyeweerd, *Essays in legal*, p. 188.

18 Goosen, *Die nihilisme*, p. 182.

19 *Ibid.*

skryf byvoorbeeld dat die mens nie vry is nie – nie omdat hy hom deur die gesag van ander wesens laat lei nie, maar omdat hy aan homself morele grense oplê.²⁰ Uit die oogpunt van Hegel se “alternatiewe moderne” idealisme vind Suid-Afrikaanse politokratiese kommuniteërs veral die gebrek aan gemeenskap by Rousseau en Kant onaanvaarbaar. Politokrate reken ook Rousseau het die “historiese voorwaardes” vir die Franse Jakobyne en die totalitêre kommunisme gestel;²¹ sy denke vernietig individuele vryheid;²² hy was verantwoordelik vir nasiebou en staatsabsolutisme;²³ sy politieke benadering “staan vasgeskryf in die logosentriese tradisie”, synde ’n “tradisie met ’n paranoïese weersin in verskil”, wat die individu se selfstandigheid absorbeer,²⁴ en dat wanneer die *volonté générale* tot stand kom, die onderskeid tussen individu en staat verval.²⁵

Teenoor die klassiek-liberale standpunte van Immanuel Kant en Jean-Jaques Rousseau, kies die politokratiese kommuniteërs die Duitse spekulatiewe idealisme van JG Fichte (1797–1879), FWJ Schelling (1775–1854) en GWF Hegel (1770–1831). Dié idealisme, wat deel was van die Romantiek, verteenwoordig ’n nuwe (formele) rigting in die staats- en regs wetenskap. Hierdie idealistiese, na-Kantiaanse wysbegeerte poog om natuur en gees in die dialektiese metode van die rede te versoen, en om op grond van die subjektiewe rede die domein van die natuur, sowel as die ryk van sedelike vryheid te verenig. Die Griekse staats- en regsfilosofie speel ’n belangrike rol in die na-Kantiaanse denke (van veral Hegel) oor die sintetisering van individuele outonomie en gemeenskapsuniversaliteit in ’n hoër, transpersoonlike entiteit. Dié entiteit word as die beliggaming van ware deugdelikheid en vryheid in die regs- en staatslewe beskou.²⁶ Op grond van dié transpersoonlike regs- en staatsteorie verwerp Hegel byvoorbeeld die spanning tussen die persoonlike vryheidsbewussyn aan die een kant, en die verwesenliking van menslike vryheid deur die bo-individuele normkomplekse van die reg, moraal en sedes aan die ander kant.²⁷ Teen die agtergrond van sy transpersoonlike idee van gemeenskap voer hy bo-individuele, objektief-geldende norme aan as die verwesenliking van die subjektiewe vryheidsbewussyn. Hegel omskryf die individualistiese vryheidsidee as ’n element van die wil van die: “reinen Unbestimmtheit oder der reinen Reflexion des Ich in sich, in welcher jede Beschränkung, jeder durch die Natur, die Bedürfnisse, Begierden und Triebe unmittelbar vorhandener, oder, wodurch

20 *Ibid.*, p. 255.

21 *Ibid.*, p. 284.

22 Malan, *Politokrasie*, p. 75.

23 *Ibid.*, pp. 130-145.

24 Goosen, *Die nihilisme*, p. 27.

25 *Ibid.*, p. 328.

26 Kyk Hommes, pp. 181-184.

27 GWF Hegel, *Grundlinien der philosophie des rechts* (4de uitgawe, Hamburg: J Hoffmeister, 1955), pp. 32-34, 42-43.

es sei, gegebener und bestimmter Inhalt aufgelöst ist”.²⁸ Die verwesenliking van die individu se soewereine vryheid in Hegel se teorie loop uit op die vernietiging van alle lewensordeninge.²⁹ Die historiese gestalte van dié negatiewe vorm van menslike vryheid beskryf Hegel as die “Furie des Zerstörens” van die skrikbewind van die Franse Revolusie.³⁰

Individualistiese vryheid is vir Hegel die onvolkome vorm van abstrakte willekeur.³¹ Volgens hom kom dié vorm van vryheid die identiteit van die subjektiewe vryheidsbelewenis kort, sowel as die objektiewe sosiale ordening waarin ware vryheid tot uiting kom.³² Individualistiese vryheid is vir Hegel ontgaan van alle konkrete realiteit, en dus ’n leë abstraksie.³³ Daarteenoor funksioneer vryheid as: “Geist in seiner Freiheit, die höchste Spitz der Selbstbewussten Vernunft ist, die sich Wirklichkeit gibt und als existierende Welt erzeugt” in die bo-individuele sosiale lewe van gemeenskapsbestaan. Vryheid is eers ’n werklikheid indien dit in die objektiewe gemeenskapslewe tot uiting kom. Dié ware vryheid word slegs met die volkome identiteit van subjektiwiteit én objektiwiteit bewerkstellig, oftewel wanneer die vrye wil homself as inhoud en doel het; wanneer objektiewe vorme van vryheid in die reg, moraliteit en sedes as ’n uitdrukking van die subjektiewe vryheidsbewussyn ervaar word. Slegs in soverre die wil homself as objek, inhoud en doel het, is die wil vry *opsigself* en *vir sigself*.³⁴

Hegel se politieke filosofie verwerp die gedagte van ’n wesenlike staatsdoel omdat die politieke gemeenskap as ’n absolute doel op sigself (*Selbstzweck*) beskou word. Soortgelyk aan die organologiese teorie van die staat volgens die politieke filosofie van die Romantiek, is dié samelewingsinstelling die hoogste openbaring van die “objektiewe Gees”, die totaliteit van moraliteit (*Sittlichkeit*), die absolute onbeweeglike doel op sigself waarin die reg op vryheid sy hoogste vergestaltung vind. Hierdie verhewe doel het die sterkste invloed op die individu. Laasgenoemde se hoogste plig is geleë in lidmaatskap van die politieke gemeenskap.³⁵

Die verwerping van die staat se vereenselwiging met die totale menslike gemeenskap vereis die erkenning van die politieke gemeenskap as ’n gedifferensieerde *res publica* onder leiding van die tipiese juridiese funksies van

---

28 *Ibid.*, p. 30.

29 Kyk *ibid.*

30 Kyk H Kiesewetter, *Von Hegel zu Hitler. Eine Analyse der Hegelschen Machtstaatsideologie und des politischen Wirkungsgeschichte des Rechtshegelianismus* (Hamburg: Hoffmann & Campe, 1974), p. 88.

31 Hegel, p. 31.

32 *Ibid.*, p. 35.

33 *Ibid.*

34 *Ibid.*, p. 41: “Weil sein Gegenstand er selbst, hiermit derselbe für ihn nicht ein Anderes noch Schranke, sondern er darin vielmehr nur in sich zurückgekehrt ist.”

35 Vgl. GWF Hegel, *Philosophy of history* (New York: Dover Publications, 1956), p.12.

die staat as regsinstelling.³⁶ Voorts kan die staat slegs ingevolge die beginsels van openbare geregtigheid 'n stabiele regsgemeenskap verseker.³⁷ Enersyds, kan geen nie-staat- sosiale instelling die funksies van die staat oorneem sonder dat die tipiese normatiewe funksionering van die betrokke samelewingsinstelling verwing word nie.³⁸ Andersyds, is alle interne gemeenskapsreg van die staatsinstelling 'n gebiedsreg wat die staatsowerheid positiever ten einde die komplekse regsorde tussen samelewingsinstellings en individue te handhaaf.³⁹ Volgens Hegel se staatsbeskouing is die organismiese staat die konkreet-universele entiteit wat alle nie-staatsamelewingsvorme absorbeer; wat slegs die gepositiveerde reg van die staat as reg beskou, en nie-staatsamelewingsinstellings “verstaatlik”.⁴⁰ Anders as by Rousseau, ontvang die individu dus sy ware identiteit van die universalistiese staatsinstelling.⁴¹

Terwyl die Kantiaanse rasionalisme subjektiewe persoonlike individualiteit tot die wet (die algemene reël) probeer terugvoer, streef Hegel se romantiese irrasionalisme daarna om die wet tot die individuele openbaring van subjektiewe individualiteit te reduseer. Dié oorspanning van subjektiewe individualiteit het 'n spontane verwinging van die gedagte van gemeenskap tot gevolg en lei dus tot die veronderstelling van 'n gemeenskap van persoonlikhede wat verhewe is bo die individu. Hierdie gemeenskap (of “superpersoon” (Überperson)) verhef sy gemeenskapswil tot die norm vir individuele optrede. Irrasioneel beskou, word die Überperson as die kulminasie van die algemene wil (*volonté générale*) vertolk. Laasgenoemde is nie meer wiskundig volgens die vroeëre humanistiese natuurregseleerstuk saamgestel nie, maar is bloot die konkrete gevolg van die individuele gemeenskapskarakter. Die outonomie van dié individuele persoonlikheid word gehandhaaf deur die gemeenskapswil as die ware individuele wil van alle lede te beskou. Menslike individualiteit tree eers in 'n organismiese gemeenskap na vore – nes die individuele funksies van 'n lewende organisme slegs aan die hand van hulle belang vir die (konkreet-universele) individuele totaliteit begryp kan word.⁴²

36 L Kalsbeeck, *De wijsbegeerte der wetsidee* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 1970), p. 227 e.v.

37 JL Pretorius, *Die begrip openbare belang en burgervryheidbeperking* (LL.D., UOVS, 1986), p. 205 e.v.

38 Kyk DFM Strauss, *Inleiding tot die kosmologie* (Bloemfontein: SACUM, 1978), p. 212. Daarom beskik geen ander regsvorme oor die taak (en verantwoordelikheid) om die regsbelange in die samelewing publiekregtelik saam te bind nie.

39 FJ van Zyl en JD van der Vyver, *Inleiding tot die regswetenskap* (Durban: Butterworth 1982), p. 440 e.v.

40 HJ van Eikema Hommes, *Hoofdlinje van de Geschiedenis der Rechtsfilosofie* (Deventer: Kluwer, 1972), p. 154 e.v.

41 GWF Hegel, *Philosophy of right* (Kitchener: Butoche Books, 2001), p. 197.

42 Kyk Hommes, *Hoofdlinje*, pp. 154–155, 160, 187.

Hegel se transpersoonlike benadering loop uit op die “verstaatliking” van die samelewing: Nie-staatsamelewingsinstellings is diensbaar aan die staat; die staat omvat die totale gemeenskapslewe, en alle regsnorme word tot publiekreg gereduseer.⁴³ ’n Kernleemte in die Hegeliaanse staats- en regsteorie is die problematiese redenasie oor die universalistiese/individualistiese ervaringshorison. Die staats- en regslewe in die politieke gemeenskap verskraal die verskillende vlakke van menslike ervaring in verhouding tot die teenoorgestelde van Rousseau se politieke gemeenskap. Terwyl Rousseau die staat uit die individu aflei, doen Hegel die teenoorgestelde: soos by Aristoteles en die skolastiek, is die individu die gevolg van die staat: “We are here dealing with a doctrine that differs in principle from that of the Aristotelian-Thomistic line. True, the latter also started with natural right, that is, the rational principles of justice and morality that are created part and parcel of human nature. But here an individual human being was not considered to be self-sufficient by nature, but was a member of the social community, the state. Aristotle and Thomas had taught that by nature the state preceded the individual. Thus they in principle rejected any individualistic conception of a natural state without societal relationships. They did not want to construct a state arising from the individual, like humanistic natural law, but rather the other way around – the individual from the state.”⁴⁴

Ondanks die staatsabsolutistiese implikasies van Hegel se denke, hang politokrate sy staatsfilosofie aan om die gedagte van gemeenskap in teenstelling met die liberale tradisie te handhaaf. Gevolglik verval politokrasie in die teenpool van die syndsualisme tussen individualisme en universalisme. Van Riessen beskryf die dialektiese verband tussen Rousseau en Hegel se denke soos volg: “De tragiek van deze dwalingen is, dat de genoemde verabsolutteringen elkaar op dialektische wijze wederzijds uitsluiten sowel as oproepen. In de praktijk misvormen zij de mensengemeenschap tot een gevangenis of een chaos.”⁴⁵ Enersyds vorm dié kommunitarisme ’n teenstelling met die gedagte van die individu as ’n outonome en selfgenoegsame entiteit in die regslewe; andersyds voer dit die waardes in die regs- en staatslewe terug tot die idee van gemeenskap. Die keuse ten gunste van ’n kommunitiese gemeenskap is ’n keuse ten gunste van ’n hegte, organies-harmoniese eenheid. Daarteenoor staan die liberale samelewing wat bloot meganies-kontraktueel saamgebind

43 Hegel, *Philosophy of right*, p.199, par. 261: “In contrast with the spheres of private right and private good, of the family and of the civic community, the state is on one of its sides an external necessity. It is thus a higher authority in regard to which the laws and interests of the family and community are subject and dependent. On the other side, however, the state is the indwelling end of the universal end with the particular interests of individuals. Thus just so far as people have duties to fulfil towards it, they have also rights.”

44 Dooyeweerd, *Essays in legal*, p. 137.

45 IH van Riessen, *Wijsbegeerte* (Kampen: JH Kok, 1970), p. 207.

word. Die reg dien as beskerming van die gemeenskapsbeeld, synde 'n historiese entiteit wat op die historiese morele erfenis berus.

Alasdair MacIntyre se werk, *After virtue* (1984), was in 'n paar opsigte die stimulus vir die kontemporêre komunitêre belangstelling in die Aristoteliese politieke denke, sowel as die uitbouing en aanpassing daarvan in die Hegeliaanse regs- en politieke teorieë.⁴⁶ MacIntyre se verheerliking van die Atheense *polis*-gemeenskap het aan Westerse komunitêre teorieë die historiese grondslag gebied om die regs- en politieke lewe aan die hand van dié Griekse konsep te benader. In 'n sekere opsig sou politokratiese kommunitarisme as 'n verlengstuk van MacIntyre se werk beskou kon word. Politokratiese kommunitarisme is 'n filosofiese kommunitarisme wat op die antieke Griekse kommunalisme berus, waarvan die *polis* (stadstaat) die sleutelkomponent en groepsolidariteit die deurslaggewende doelwit is, en waarin die mens se gemeenskapslewe die waarde, rol en identiteit van die individu voorafgaan en bepaal.

In die volgende gedeelte val die klem op die implikasies van politokratiese kommunitarisme vir die Suid-Afrikaanse regs- en politieke lewe.

3. TRANSPERSOONLIKE IMPLIKASIES VAN POLITOKRATIESE KOMMUNITARISME

3.1 Die antiek-Griekse sinsbegrip in politokrasie

Politokratiese kommunitarisme vind aansluiting by 'n historiese vorm van gemeenskap – in dié geval by die antieke Griekse denke van Aristoteles wat “daadwerklike gemeenskap as 'n wesenlike voorwaarde vir die *polis* beskou”.⁴⁷ Die ideale historiese gemeenskap is die Atheense *polis*. Die Atheense *polis* is normatief omdat dit 'n soort lewe skep waarin daar op 'n demokratiese wyse en tot voordeel van die gemeenskap aan gemeenskapsake deelgeneem kan word.⁴⁸ Politokrasie is derhalwe aan Aristoteles se klassieke idee van die *polis* ontleen.⁴⁹ Volgens politokratiese komunitariërs verteenwoordig die Griekse *polis* die vorming van 'n volwaardige gemeenskapslewe as grondslag vir bogenoemde demokratiese deelname aan gemeenskapsake tot voordeel van die gemeenskap.⁵⁰

Die Aristoteliese *polis* is dus vir politokratiese komunitariërs die hoogste sinsvorm in die sosiale orde. Thomas Aquinas (1226-1274) se uitbouing van die Aristoteliese sinsfilosofie berus op die sosiale lewe as manifestasies van

46 Kyk A MacIntyre, *After virtue* (Londen: Duckworth, 1984), pp. 8-9.

47 Malan, *Politokrasie*, p. 299.

48 Goosen, *Oor gemeenskap en plek*, p. 37.

49 Malan, *Politokrasie*, pp. 200-204, 276 e.v.

50 Goosen, *Oor gemeenskap en plek*, p. 34.

syn. Syndes neem volgens 'n synshierargie aan die syn van God deel. In dié synshierargie beliggaam die staat die syn van God in 'n groter mate as laer gemeenskappe. As hoogste vorm van syn omvat die staat alle laere syndes. As synde, is die staat analoog aan die goddelike syn. Die toedeling van 'n goddelike element aan die staat kom tot uiting in die staat as totaliteits- en hoogste vorm van gemeenskap.⁵¹ Laer sosiale vorme neem in 'n mindere mate aan die goddelike syn deel en het geen selfstandige vryheid van die staat nie. Ingevolge die beginsel van ondergeskiktheid beskik laer synsvlakke slegs oor selfstandigheid in soverre die staat dit aan hulle verleen.⁵² Die Aristotelies-skolastieke synsontologie voer voorts aan dat die universele in die synshierargie meerdere deelname aan die goddelike syn geniet; vorm (die universele) is 'n "hoër" manifestasie van syn as die partikuliere (die individu). Die staat as universele gemeenskap neem, byvoorbeeld, meer volkome aan transendente syn deel as die individu waaruit die staat bestaan.⁵³

Daarbenewens beklemtoon politokrasiëse kommunitarisme Hegel se "alternatiefmoderne" aanpassing van die Aristoteliese synsdenke. Volgens Hegel se filosofie is die organismiese staat die konkrete universele vergestaltung van die hoogste vorm van sosiale bestaan. Volgens die Hegeliaanse synsdialektiek is die Aristoteliese *polis* 'n tussenfase onderweg na die organismiese staat. Die *polis* is, met ander woorde, 'n noodsaaklike (en onontbeerlike) "tussengemeenskap" onderweg na die meer volkome universaliteit van die organismiese staat. Laasgenoemde word as die "konkrete universele" syn beskou. Hegel se organismiese staat omvat alle ander sosiale vorme, en positiewe staatsreg is die enigste ware vorm van reg. Slegs die organismiese staat kan die individu se vryheid verwesenlik. Dié organismiese staat is nie 'n middel tot 'n doel nie; dit is 'n doel op sigself.

3.2 Gemeenskap as grondslag vir die regs- en staatslewe

Politokrasiëse kommunitarisme deel Alain de Benoist – 'n eksponent van die Franse *Nouvelle Droit* – se verheerliking van die paganistiese Grieks-Aristoteliese politieke orde.⁵⁴ Die Aristoteliese *polis* is normatief vir die deugdelike politieke samelewing. Die *polis*-gemeenskap is inherent deugdelik, sowel as die lokus van politieke mag in die tuisgemeenskap. Die menslike geneigdheid tot gemeenskap kom tot uiting in 'n hierargie van laer en hoër vlakke van gemeenskapslewe, waarin laer gemeenskappe na vervolmaking in hoër vorme van assosiasie streef. Die hoogste vorm van perfekte gemeenskapslewe word aangetref in die *polis*, wat sowel individue as ander sosiale strukture insluit.

51 Kyk Van Riessen, p. 211.

52 *Ibid.*

53 *Ibid.*

54 Byvoorbeeld Goosen, *Die nihilisme*, p. 326; Goosen, *Oor gemeenskap en plek*, pp. 227, 397; Malan, *Politokrasie*, pp. 200n, 129-130, 132, 201.

Ingevolge die Aristoteliese teleologie gaan die *polis* (staat) die huishouding, die plaaslike gemeenskappe en die individu vooraf, ten spyte daarvan dat dit, wat tyd betref, ná laer gemeenskappe tot stand gekom het. Die rede vir dié teleologiese voorrang van die *polis* is daarin geleë dat die stadstaat in sy onderdane se behoeftes vir 'n goeie (deugdelike) lewe voorsien het. Die *polis* is derhalwe op die hoogste vorm van die goeie gerig – die vervolmaking van die mens se rasioneel-etiese natuur. Ander vorme van menslike gemeenskap maak deel uit van dié ideale (en volmaakte) menslike gemeenskap. Teenoor ander samelewingsvorme, is die staat selfgenoegsaam. Dit bring mee dat alle nie-staatsinstellings dienaars van die almagtige *polis* is.

Volgens politokratiese kommunitarisme is die tradisionele Griekse *polis* die vergestaltung van die ideaal van “lewe in gemeenskap met ander” as 'n “natuurlike” gegewe: Om aan ander “te verskyn”, en aan gemeenskapsake deel te neem, beteken om in ooreenstemming met die natuur (*kata phusis*) te handel. Die Aristoteliese *polis* is normatief vir die ideale gemeenskap omdat dit “normaal” is; dit is normaal omdat dit normatief is vir die gemeenskapslewe. Derhalwe is politokratiese kommunitarisme in die sirkelgang van die Atheense *polis* as “normatiewe” en “normale” politieke gemeenskap vasgevang.⁵⁵ Die Griekse *polis* verteenwoordig die vorming van 'n (normatiewe) volwaardige gemeenskapslewe waarin daar op 'n demokratiese (normale) grondslag en tot voordeel van die gemeenskap aan gemeenskapsake deelgeneem kan word.⁵⁶

Volgens Aristoteles is die gesin, wat tyd betref, die eerste natuurlike gemeenskap. Die gesin is deur die dorp as belangriker vorm van gemeenskap opgevolg. Hoewel die stadstaat (*polis*) laaste in tyd gevorm is, is dit, ontologies beskou, die belangrikste gemeenskap omdat dit die “voltooide gemeenskap” is. In en deur die *polis* bereik gemeenskap wasdom. Die vorige gemeenskappe was ontologies nie voltooide gemeenskappe nie omdat daardie gemeenskappe nie sonder die *polis* kan bestaan nie.⁵⁷ Volgens politokratiese kommunitariërs het die Griekse tradisie nie iets soos 'n soewereine staat geken nie; elke politieke mag is eerder beoordeel aan die hand van die vraag of dit aan die eise van die “natuur” (*bonum commune*) voldoen. In die moderne soewereine staat is daar geen “natuurlike gerigtheid” op die gemeenskaplike voordeel buite-om die soewereine wil van die staat nie.⁵⁸ Politokratiese kommunitarisme veroordeel die moderne staat omdat dit elke individu in staat stel om slegs sy eie belang na te jaag, eerder as om deugdelik aan die sake van die *polis* deel te neem.⁵⁹ Die moderne

55 Goosen, *Die nihilisme*, p. 37.

56 Goosen, *Oor gemeenskap en plek*, pp. 34, 37.

57 *Ibid.*, pp. 52–53.

58 *Ibid.*, p. 288.

59 *Ibid.*, p. 276.

staat doen dus afstand van die tradisionele ervaring van die werklikheid as 'n analoë gemeenskap in die Aristoteliese sin.⁶⁰

3.3 Politokratiese weerstand teen fundamentele regte

Politokratiese kommunitarisme verwerp die liberale idee van die staat as 'n vorm van gemeenskap wat nie tot die natuur of aard van die mens behoort nie, maar wat kunsmatig geskep is en tegnies tot stand gekom het.⁶¹ Derhalwe is die multinasionale staat politokratiese kommunitariërs se doodsteek, en is dié “territoriale staat” nie vir hulle die sentrale struktuur van regsbevoegdhede nie.⁶² In die territoriale staat word elke deel van die samelewing aan die soewereine wil van die meerderheid onderwerp, en intensiveer globalisering die logika van die staat.⁶³ Dus kan gemeenskappe kwalik teen die dwang van standaardisering van die staat standhou,⁶⁴ omdat territoriale state in burokratiese strukture vasgeval het.⁶⁵

Volgens politokrate het burgerskap wesenlike betekenis vir die menswees van die individu en het die enkeling buite die staat geen betekenis nie omdat staatsburgerskap die grondslag vir die menswaardigheid van die mens is: Volkome *humanitas* impliseer *civitas*. Politokrate veroordeel fundamentele mense- en burgerregte omdat dit die individu begunstig.⁶⁶ Menseregte as 'n “verweer” rugsteun die bestaende staatsorde, teenoor die “geborgenheid van die klein beskermende gemeenskappe waarbinne mense vroeër geleef het”.⁶⁷ Staatsgewaarborgde menseregte dien nou as plaasvervanger vir die beskerming wat weens die verswakking van intermediêre sosiale strukture en gemeenskappe (by name die *polis*) verlore gegaan het.⁶⁸

---

60 Kyk *ibid.*, p. 287 e.v.

61 Kyk Malan, “'n Kritiese evaluering van menseregte as eietydse globale politiek-juridiese verskynsel”, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 43(1&2), pp. 94–111.

62 Malan, *Politokrasie*, p. 278.

63 Goosen, *Oor gemeenskap en plek*, pp. 400–404.

64 *Ibid.*, p. 402.

65 *Ibid.*, p. 398.

66 Malan, “Kritiese evaluering”, pp. 94–111.

67 Malan, *Politokrasie*, p. 220.

68 *Ibid.*, p. 221. Op p. 222 kom hy tot die gevolgtrekking dat: “[m]enseregte, die vermeende bemagtiger van individue, staan gegewe hierdie agtergrond dus vierkantig binne die staatlike paradigma. Dit veronderstel die staat as kernentiteit en dit het die effek om weens volslae individuele afhanklikheid van die staat, die posisie van die staat teen enige aanvinge te verskans”.

4. KRITIESE SAMEVATTING

4.1 Transpersoonlike politokratiese kommunitarisme gryp terug na onontsluite en ongedifferensieerde regs- en politieke kulture

Soos die antieke Egiptiese, Griekse, Romeinse en Germaanse regs-kulture, vertoon die regsteorie en -praktyk van politokrasie regsosiologies ongedifferensieerde samelewingsvisies, onverfynde regsetiese grondbeginsels en regshistories versterkte regs-kulture.⁶⁹ Dit behels 'n ooglopende gebrek aan individualisering en differensiasie wat regspraak betref, 'n verskraalde visie van die juridiesgekwalfiseerde aard van die politieke gemeenskap, 'n onvermoë om tussen diverse regsbelange in die samelewing te onderskei en dit te integreer, en 'n gebrek aan burgerregte en -vryhede as waarborg vir die staat se funksie om regte en vryhede in die samelewing te handhaaf en te harmonieer. Hommes beskryf die karakter van onontsluite reg as: “[...] een magisch-sacraal karakter onder invloed van een primitiewe natuurreligie, die het gehele leven van de ongedifferensieerde stam- of volksgemeenskap onder haar beslag heeft en ook het regsleven beheerst. In verbinding met een vergoddelijkte, almachtige traditie, drukt de natuurreligie op die cultuur der primitiewe samenleving een uniform, star, karakter, waarin ook het primitiewe recht deelt.”⁷⁰

In die onontsluite transpersoonlike politieke teorie van politokratiese kommunitarisme tree die klem op die fisieke regsosiologiese na vore. Omdat alle syndes (individue en kollektiwiteite) aan die goddelike syn deelneem, is die “medeverskyning” van individue aan segmente van die universele syn in die organisasie staat 'n belangrike voorwaarde vir die deugdelike lewe.⁷¹ By politokrasie word die ajuridiese grondbeginsel van deugdelikheid (synde 'n wesenlike regsvoorwaarde) as doelwit vir die organisasie van die openbare regslewe gestel. Dié keuse van 'n ajuridiese staatsdoelwit geskied willekeurig en word nie juridies begrond nie. Albei vorme van deugdelikheid word normatief ingeklee deur verbande soos die sibbe, stam- en *polis*-gemeenskappe wat hiërargies onder die wil van die gesagsdraer val.⁷² Sowel regsnorme as burgerregte en -vryhede word relatiewe gegewens wat familiehoofde, stamleiers

69 Kyk H Maine, *Ancient law* (Londen: John Murray, 1930), p. xvii vir 'n tipering van die formalistiese aard van versterkte regstelsels.

70 HJ van Eikema Hommes, *De elementaire grondbegrippen der rechtswetenschap* (Deventer: Kluwer, 1972), p. 482. Vgl. ook H Dooyeweerd, *A new critique of theoretical thought 2: Collected works* (Grand Rapids, MI: Paideia Press, 2016), pp. 186-187; Van Zyl en Van der Vyver, pp. 110-111. Sien ook HJ Eikema Hommes, *Methode der encyclopedie en hooflijnen van de geschiedenis der rechts- en staatsfilosofie* (s.l.: Tjeenk Willink, 1975), p. 24 e.v.; DFM Strauss, *Die grondbegrippe van die sosiologie as wetenskap* (Pretoria: RGN, 1988), p. 241 e.v.; DFM Strauss, *Being human in God's world* (Bloemfontein: Tekskor, 1998), p. 97 e.v.

71 Goosen, *Die nihilisme*, p. 197.

72 Hommes, *Methode der encyclopedie*, p. 30 e.v. Kyk ook Van Riessen, p. 214.

en regsprekers volgens hulle persoonlike wilsinhoud vertolk, definieer en toepas. Die regerende gesag in politokratiese kommunitarisme is dus 'n absolutistiese entiteit wat nie gebind is aan die grondliggende regsbeginsels wat staatsregsbelange, sowel as nie-staatsregsbelange tot 'n hoër vlak van politieke geregtigheid integreer nie. Die “versosialisering” van die openbare regslewe is daarom 'n wesenlike uitkoms van transpersoonlike regs-kulture. As teëvoeter vir die liberale individualistiese regsosiologie, het Buchner reeds vóór die Tweede Wêreldoorlog in sy *Grundriss einer nationalsozialistischen Volkswirtschaftstheorie*⁷³ 'n beroep op analoë transpersoonlike regsosiologiese beginsels gedoen om na onontsluite sosiale enteiteite terug te keer: “Erst dann gewinnen die Worte Familie, Sippe, Stamm und Volkstum ihre höhere Bedeutung, wenn die Begriff der individuellen Einzelheit auf das rechte Mass zurückgeführt ist; wenn die Krise unseres staatlichen und gesellschaftlichen Lebens als ein seelisches Problem aufgefasst wird, das den Imperativ des Bewusstseins herausstellt, dass wir Menschen nicht an sich unbedingte Einzelwesen sind, sondern bedingte Glieder des Volksganzen.”⁷⁴

Ook Dietrich, in sy invloedryke werk *Die philosophischen Grundlagen des National-sozialismus*,⁷⁵ lê klem op die kommunale gemeenskapsbegrip wat uit die Aristoteliese *polis*-orde voortvloei: “De Mensch tritt uns in der Welt entgegen nicht als Einzelwesen, sondern als Glied eine Gemeinschaft. Der Mensch ist in allen seinen handlungen Kollektivwesen und kann überhaupt nur so gedacht werden. Der Mensch ist dadurch begrifflich bestimmt, dass er in Gemeinschaft mit anderen lebt; sein Leben verwirklicht sich nur in der Gemeinschaft. Gemeinschaft ist ein Begriff, dem die ganze Geschichte der Menschheit untersteht, ist die Form, in der das menschliche Leben von der Wiege bis zur Bahre verläuft, ohne die es nicht denkbar wäre.”⁷⁶

Buchner en Dietrich se beskrywings is kenmerkend van ongedifferensieerde transpersoonlike sosiologies. Dit toon die absorberingseffek van een lewensfeer wat alle ander lewensterreine “koloniseer”.⁷⁷ Die taak van die staatsowerheid in dié verband is nie mags- of regskolonisasie nie, maar juridiese integrering van die pluriforme regsverskeidenheid in die samelewing. Strauss vat dit soos volg saam: “Die taak van die owerheid vind sy rigsnoer in wat bestempel kan word as die *juridiese integreringsnorm*. Hierdie stempelende rigsnoer vir die optrede van

73 H Buchner, *Grundriss einer nationalsozialistischen Volkswirtschaftstheorie* (München: Verlag F Eher, 1934).

74 *Ibid.*, p. 43. Dié transpersoonlike pleidooie het in verskeie opsigte as stimulant gedien vir die ontluiking van romantiese denke oor die regte van gemeenskapsenteiteite.

75 O Dietrich, *Die philosophischen Grundlagen des Nationalsozialismus* (Breslau: F Hirt, 1935).

76 *Ibid.*, p. 16.

77 JD Dengerink, *Critisch-historisch onderzoek naar de sociologische ontwikkeling van het beginsel der “sovereiniteit in eigen kring” in de 19e en 20e eeuw* (Kampen: JH Kok, 1948), p. 200.

die staatlike owerheid is daarop gerig om 'n *openbare regsorde* daar te stel wat beantwoord aan die eise van 'n *publieke verbandsgeregtigheid* waarin aan die regsbelange van elke samelewingsgeleding reg geskied laat word.⁷⁸

In politokratiese kommunitarisme word die integrale beskerming van individue boonop gerelativeer deur die ontkenning van fundamentele burgerregte wat die individu ter behoud van sy fisieke en geestelike integriteit teen die Molog van staatsosialisme kan opwerp. Die hele samelewing word as onderdele van 'n patriargaalhiërargiese orde beskou, met gevolglike diskriminasie teenoor vroue en kinders.

4.2 Transpersoonlike politokraties-kommunitêre teorieë verhef ajuridiese beginsels tot wesenlike beginsels vir staatskap

Die volgende aspekte van transpersoonlike vorme van kommunitarisme is geneig tot eensydige regsopvattinge en -toepassing:

- Die oorskating van die waarde van gemeenskapsbelange ten koste van individuele waardigheid in kommunitêre gemeenskappe. Van der Waal wys, byvoorbeeld, op die analoë geneigdheid tot eensydige regstoepassing in inheemse kommunitarisme in Limpopo in soverre die klem val op: “social outcomes rather than on individualising outcomes”.⁷⁹ Die gevare van die relativering en ontkenning van individue se regte omdat dit na bewering in die gemeenskap opgesluit is en daaruit voortspruit, is voor die hand liggend. Himonga en Nhlapo wys ook tereg op die kommunitêre implikasies van versosialisering van die regsorde: “[B]ecause the individual's right is so embedded in the community, it can be overlooked and sometimes completely ignored.”⁸⁰
- Kommunitêre gemeenskapsverantwoordelikheid verplaas die individu se verantwoordelikheid (en aanspreeklikheid) na die gemeenskap: “Hence, whichever is appropriate in the particular case, restoration of what is lost or compensation for the loss or damage (both being themselves high values) are often required to be paid not just by the perpetrator, but by the entire community. Contributions might be sought from the family and sometimes the wider community also contributes.”⁸¹ Die gevare van die ontduiking

---

78 DFM Strauss, “Prinsipiële besinning oor die regstaat in Suid-Afrika — gesien vanuit 'n historiese perspektief met verrekening van nie-Christelike en Christelike beskouinge van die staat”. In: C Landman (red.), *Christelike geloof en politiek* (Onafhanklike Navorsingsinstituut van die VF, 1998), pp. 88–122.

79 CS van der Waal, “Formal and informal dispute resolution in the Limpopo Province, South Africa”, *Anthropology Southern Africa* 27(3&4), 2004, p. 113.

80 C Himonga en T Nhlapo, *African customary law* (Kaapstad: Oxford University Press, 2014), p. 261.

81 *Ibid.*

van persoonlike, individuele regsverantwoordelikheid en die skep van 'n regs-klimaat van juridiese ongeërgdheid en openbare onverskilligheid in regshandelinge spreek eweneens vanself.

Die ondersoek na die bo-tydelike struktuur van samelewingsverhoudinge in die onderskeie lewensfere van sosiale entiteite kan nie tot die historiese vergestaltungs daarvan beperk bly nie. Ondanks Aristoteles se verheerliking van die Atheense *polis* kan dit nie slegs op grond van sy verskyning in die idee-historiese konteks van die Europese denktradisie as die norm vir die ideale staat- en regsorde aanvaar word nie. Die tydgebonde konteks daarvan onthul nie noodwendig die struktuurbeginsels wat die staatsgemeenskap van ander sosiale entiteite onderskei nie. Onder die invloed van, byvoorbeeld, die positivistiese en historistiese beskouings van die sosiale werklikheid, het die moderne regsosiologiese benaderings die tipiese interne aard van samelewingsverhoudinge in die staat verwar met die veranderende sosiale vorme waarin die interne struktuurbeginsels vir staatskap gepositiveer en verwerklik word. Die resultaat was dat die interne aard van die verskillende sosiale lewensfere as veranderende historiese verskynsels beskou is. Pogings om die materiële aard van die staat te tipeer, is gevolglik van 'n vaste beginselgrondslag ontnem, en die interne grense van die onderskeie lewensfere het vervaag.

Voorts is die interne struktuurbeginsels van die onderskeie sosiale sfere ook deurslaggewend vir die juridiese aard daarvan. Regsosiologies beskou, is die tipologiese verskille tussen die onderskeie regs-fere aan die hand van die materiële aard van die onderskeie terreine waartoe dit behoort, buite rekening gelaat of verwar met die formele, logiese klassifikasie van die spesifieke regs-fere van sosiale groeperinge. Daarbenewens is wyd uiteenlopende, arbitrêre kriteria toegepas om die interne strukturele aard van sosiale lewensfere te bepaal, met 'n gevolglike gebrek aan 'n ware beginselgrondslag vir die onderskeid tussen staats- en nie-staatsamelewingsverbande. 'n Tipiese voorbeeld is die regsosiologiese teorie van die Russies-Franse sosioloog en regsfilosoof, Georges Gurvitch (wat in 1965 oorlede is). Ondanks sy klem op die hegte band tussen regsosiologie en regsfilosofie, het hy geglo dat die juridiese tipologie van sosiale groeperinge slegs 'n skematiese hulpmiddel is en in diens staan van die juridiese sosiografie van die verskillende veranderlike regs-fere eie aan spesifieke sosiale groeperinge binne die allesomvattende samelewing op 'n spesifieke historiese tydstep.⁸² In sy regsosiologie is geen teken van onderskeid tussen die interne wesensaard van die tipiese regs-fere van sosiale lewensfere en die verskillende vorme wat in die loop van die geskiedenis daaraan gegee is en waaruit die sogenaamde veranderlike tipes van daardie lewensfere ontwikkel het

---

82 G Gurvitch, *Sociology of law* (Londen: Routledge & Kegan Paul, 1953), p.189.

nie. Hy laat ook nie ruimte vir so 'n onderskeid in die historiese beskouings van die menslike samelewing nie.⁸³

In politokratiese kommunitarisme vind ons, soos by Gurvitch, 'n idealisties-realistiese weergawe van historisme, met sterk invloede van Aristoteles se teleologiese beskouings van die samelewing, die skolastieke synfilosofie, en Hegel se idealistiese staatsabsolutisme. Die konsekwente toepassing van dié benadering ondergrawe die sosiologiese grondslag van die reg, sowel as die studie van die regs- en politieke geskiedenis waarin dit voorkom. Indien die materiële aard van, byvoorbeeld, die staat onderhewig was aan die historiese ontwikkeling van die Westerse en nie-Westerse samelewing, sou elke konseptuele onderskeid tussen hierdie tipes sosiale eenhede (en hulle tipiese interne regsfeer) en die grondslag van hulle bestaan as eiesoortige entiteite kortkom. Die idee van die historiese ontwikkeling van sodanige lewensfeer sou ook afwesig wees.

Politokratiese kommunitarisme ontken die wesenlike onderskeid tussen gemeenskapsverhoudinge van 'n natuurlike en organisatoriese aard. Natuurlike gemeenskappe (die huwelik, tuisgemeenskap en uitgebreide familie) is in wese ongeorganiseerde gemeenskappe wat hulleself aan die hand van hulle natuurlike aard verwesenlik.⁸⁴ Die ontluiking van gemeenskappe van 'n organisatoriese aard hang egter van bepaalde historiese voorwaardes af.⁸⁵ Vanweë die organisatoriese aard van so 'n gemeenskap weerspieël dit kontinuiteit, afgesien van die lewensduur van sy lede of die tydperk van hulle lidmaatskap.⁸⁶ Laasgenoemde is sosiale verbande, en hulle interne regsorde is van 'n verbandregtelike aard. By politokratiese kommunitarisme ontbreek dié insig.

Elk van die sosiale verbande weerspieël verhoudinge van gesag en ondergeskiktheid. In die geledere van die natuurlike gemeenskappe toon die groter uitgebreide familie 'n verhouding van gesag en ondergeskiktheid. Voorts ontken dit die onderskeid tussen institusionele en nie-institusionele gemeenskappe. Weens hulle aard, omvat institusionele gemeenskappe die lede van die sosiale instelling vir die duur van hulle lewe of 'n deel daarvan, afgesien van hulle wil. Benewens natuurlike gemeenskappe, toon die staat en die kerk ook dié karakter. Nie-institusionele organisasies berus ook op die beginsel van vrywillige lidmaatskap. Voorts word sosiale verhoudinge onderskei aan die hand van die vlak van hulle historiese ontsluiting in gedifferensieerde en ongedifferensieerde sosiale instellings. Transpersoonlike kommunitarisme toon

83 Kyk Hommes, *Methode der encyclopedie*, pp. 15–17.

84 Georganiseerde gemeenskappe word verbande genoem.

85 Te midde van die onderlinge eiesoortigheid van dié gemeenskapsentiteite, behou elk sy eie normatiewe struktuurtype, volgens Hommes, *Methode der encyclopedie*, p. 21.

86 Myns insiens is die grondliggende funksie van die staatsverband die *territorium* waarbinne die reg uitgeoefen word.

geen teken van die wesenlike differensiasie tussen staats- en nie-staatsregsfere volgens hulle gedifferensieerde regsosiologiese aard nie. Dus bestaan daar in dié geledere 'n onvoldoende onderskeidende blik op die interne regs aard van gesinne, familie-groepe, stamverbande, kerke en die politieke gemeenskap en die verskillende vorme van publieke, burgerlike en nie-burgerlike privaatreg.⁸⁷

Politokratiese kommunitarisme benader die staat aan die hand van ajuridiese doelwitte. Die staat as samelewingsinstelling kom die tipiese juridiese bindingsbeginsels kort wat openbare geregtigheid verseker. Volgens politokratiese kommunitarisme is die staatstruktuur 'n entiteit wat nie oor die tipiese juridiese aard van staatskap beskik nie en dit beskou die organismiese staat as die hoogste vorm van menslike gemeenskap. Die direkte gevolg van die ajuridiese tipering van regsverhoudinge is dat die idee van die materiële regstaat direk in gedrang kom. Dít plaas die regstaatidee opnuut in die krisis waarin dit tydens die dertiger- en veertigerjare van die twintigste eeu verkeer het toe die materiële regs aard van die staat in die Fascistiese en Nasionaal-Sosialistiese magstaatoordes ondermyn is, en die staat as integreerende publiekregordes tot ongenormeerde magsordes verval het. Die verval van die universele regsverantwoordelikheid om alle bevolkingsgroepe se regsbelange op gelykmatige wyse te versorg, lei tot disintegrasie van 'n publieke verantwoordelikhedsbesef en die owerheidsamp word al hoe meer van die publieke regs idee losgemaak. Gevolglik is die politieke gemeenskap van Aristotelië-Hegeliaanse inslag dit wat Couwenberg noem, 'n politieke samelewing sonder staat.⁸⁸ Publieke regshandhawing word van sy normatiewe karakter beroof en tot empiries-sosiale feite onder leiding van magstaatlke staatsdoeleindes gereduseer.⁸⁹ Die historistiese teruggrype na staatsvorme wat dieselfde magstaatideale deel, word die lees waarop soortgelyke ongedifferensieerde samelewingsvorme gemodelleer word. Voorts het die konsentrasie van regsmag in die *polis*-staat negatiewe implikasies vir sowel eksterne as interne regstaaddinamiek in die samelewing. Spesifiek ten opsigte van politokratiese kommunitarisme lei die teruggrype na onontslote politieke lewensvorme tot sowel eksterne as interne regstaatlke verstarring. Die gebrek aan *eksterne* regstaaddinamiek wat kultuurhistoriese differensiasie in nie-staatlke lewensvorme rugsteun, het toenemende verval van die unieke aard van nie-staatlke lewenssterreine tot gevolg. Burgerlike vryheid en gelykheid, wat die grondslag van die burgerlike reg vorm, kan nie binne die ongedifferensieerde *polis*-staat deur fundamentele menseregte tot ontsluiting kom nie.⁹⁰ Die *interne*

87 Vgl. HJ van Eikema Hommes, "The limits of the legal competence of the state", *Philosophia Reformata* 41, 1976, pp. 9–23.

88 SW Couwenberg, *De omstreden staat* (Alphen aan den Rijn: Samsom, 1974).

89 HJ van Eikema Hommes, "De materiële rechtsstaatsidee", *Tydskrif vir Suid-Afrikaanse Reg*, 1978, pp. 42–52.

90 HJ van Eikema Hommes, "Iets over rechtsbeginselen", *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*, 1969, pp. 5–6.

regstaatsdinamiek wat onder leiding van die idee van die publieke geregtigheid die afgrensing van die staatsmag teenoor nie-staatlike samelewingsverbande moet erken en beskerm,⁹¹ is by politokratiese kommunitarisme grootliks afwesig, en tipiese grondregte soos godsdiensvryheid, persvryheid, reg op vergadering en politieke partyvorming kom nie effektief tot uitdrukking binne die omvattende universele *polis*-staat nie. Gevolglik is die belangrikste publiekregtelike buffers wat teen staatlike magsmisbruik gevorm kan word aan willekeurige sekondêre staatsdoeleindes blootgestel.⁹²

---

91 Kyk Hommes, "De materiële rechtsstaatsidee", p. 47.

92 Vir die struktuurbeginsels van die staatsverband en die status van staatsdoeleindes, kyk H Dooyeweerd, "Het typisch structuurprincipe van de staat en de leer der staatsdoeleindes", *Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie* 92, 1961, p. 504 e.v.